

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Predikstolen i Kung Karls kyrka

Norrhammar, David

Fornvännen 198-203

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1958_198

Ingår i: samla.raa.se

Till sist (fig. 2) bifogas även en detalj av bonadens yttersta parti till höger, vilket varit invikt, när bonaden tidigare fotograferats. Vid en år 1939 företagen konservering vecklades detta ut. Som synes upptages halva bonadens höjd av en man till häst. I förhållande till ryttaren är hästen liten; den har svårt att få rum innanför ramen. Ryttaren, för övrigt tecknad som de övriga männen till häst, är tydligen medlem av den beridna skara som färdas mot kyrkan.

Anne Marie Franzén

PREDIKSTOLEN I KUNG KARLS KIRKA

Kung Karls kyrka i Kungsör byggdes under åren 1691—1700. Byggherre var Karl XI, och ritningarna utfördes av Nic. Tessin d. y. år 1689. Kyrkan var ej avsedd till sockenkyrka utan som gårdskapell vid Kungsörs kungsgård, där konungen ofta vistades. Färdigställandet av kyrkan tog lång tid. Vid Karl XI:s död år 1697 återstod ännu viktiga arbeten att utföra. Landshövding Gustaf Cronhjelm skrev den 12 maj 1698 till Tessin och påpekade detta: »Eljest påminnes och angående altartavlan, predikstolen, golvstenen, stenen till porten och själva portens förfärdigande.»¹

Följande år, 1699, fick kyrkan sin predikstol. Om densamma lämnas viktiga upplysningar i räkenskapshandlingar för Kungsörs kyrka i Slottsarkivet.² Där finnes ett blad med uppgifter om arbete och kostnader för altare och predikstol i Kungsörs kyrka. Bladet är icke daterat eller underskrivet. Men av uppgifterna kan man sluta sig till att det är Nic. Tessin d. y., som gjort uppställningen. Där står: »1699 dn 14 Dec. har förgyllare Jeremias Rieger fått af mig resten för altaret nembl. 141 Dl Smt.» samt samma dag för arbete på predikstolen 69 Dl Smt. Tillsammans har således Rieger fått 210 Dl Smt den 14 dec. 1699 »af mig». Enligt promemoria nr 3 i samma räkenskapshandlingar har den 14 dec. 1699, alltså samma dag, till Rieger utbetalts just denna summa för arbeten i Kongsöhrs kyrka av »Öfwer Intendenten Högwällb. H:r Tessin». Man bör alltså kunna räkna med att detta blads uppgifter är sammanställda av Tessin.

Beträffande predikstolen skriver Tessin där följande: »Till Kongsörs Kyrkjas Predikstohl som till enn dehl för har tient här i Slottskyrkjan, menn sedermera uppå högstahl: Konungens Nädigste befallning dijt blef transporterat, och följande arbete tillgiordt Ao 1701 dn 12 Martij M:r Burchard Prächt Billthuggare för löfwerk och förgyllning

	120 Dl Smt
Anno 1699 dn 14 Dec: förgyllare Jeremias Rieger	69 » »
Anno 1699 dn 17 Nov: Mester Simon Bauman för snickararbetet till Predikstohlen	226 » » 21 ½ öre.»

¹ *Osvald Sirén*: Tessinska kyrkobyggnader.

² Slottsarkivet, Räkenskaper för Kongsöhrs kyrka 1695, 1697, 1699 och 1702.

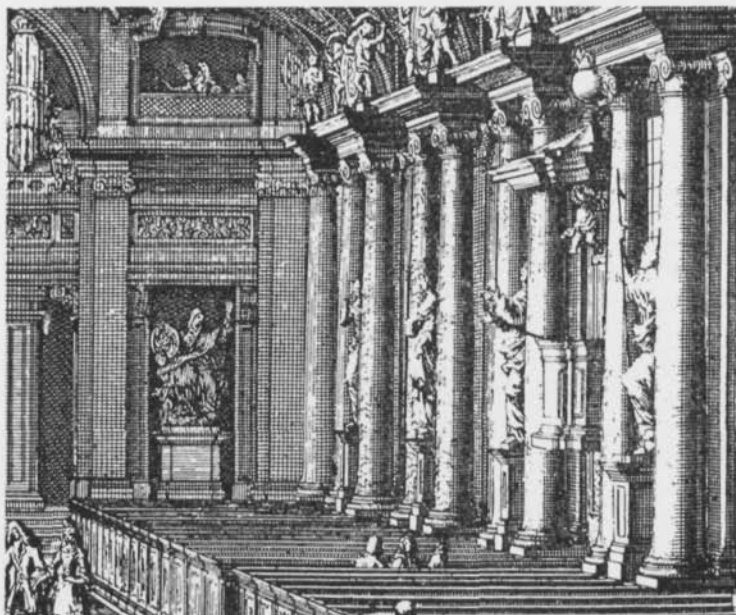

Fig. 1. Slottskyrkan i Stockholm. Utsnitt ur kopparstick i Suecia Antiqua. Predikstolen synes t.h. på bilden. — A section of the copper engraving in "Suecia Antiqua". The Pulpit is seen on the right.

Predikstolen i Kung Karls kyrka har således »till en del förr tient» i Slottskyrkan i Stockholm. Det måste ha varit Karl XI:s slottskyrka, som förstördes genom branden 1697. Nu frågar man sig, hur stor del och vilken del av predikstolen i Kung Karl detta kan vara. Man bör då lägga märke till att orden »till en del» av Tessin skrivits med mindre stil mellan raderna som ett tillägg. Det bör ha rört sig om ganska väsentliga delar av predikstolen, eftersom Tessin först glömde att göra inskränkningen »till en del».

Tessin's ritning till predikstolen i Slottskyrkan finns på Nationalmuseum. (Bild 2.) Predikstolen skymtar också på ett kopparstick av Aveelen i Suecia Antiqua. (Bild 1.) Jämför man dessa bilder med bilden av predikstolen i Kung Karls kyrka (bild 3) ser man likheten på såväl korgen som ljudtaket i de båda kyrkorna. Det visar sig också vid närmare undersökning av predikstolskorgen i Kung Karls kyrka, att den ej är ett enhetligt byggnadsverk, utan består av en ursprunglig del och en tillbyggnad. Vid nu pågående restaurering av kyrkan har utrönts, att pelarens såväl trä som grundfärg är olika mot korgens. Av en uppmättningsplan framgår också, att korgens främre del är ett självständigt helt, som senare utbyggts med två sektioner och en

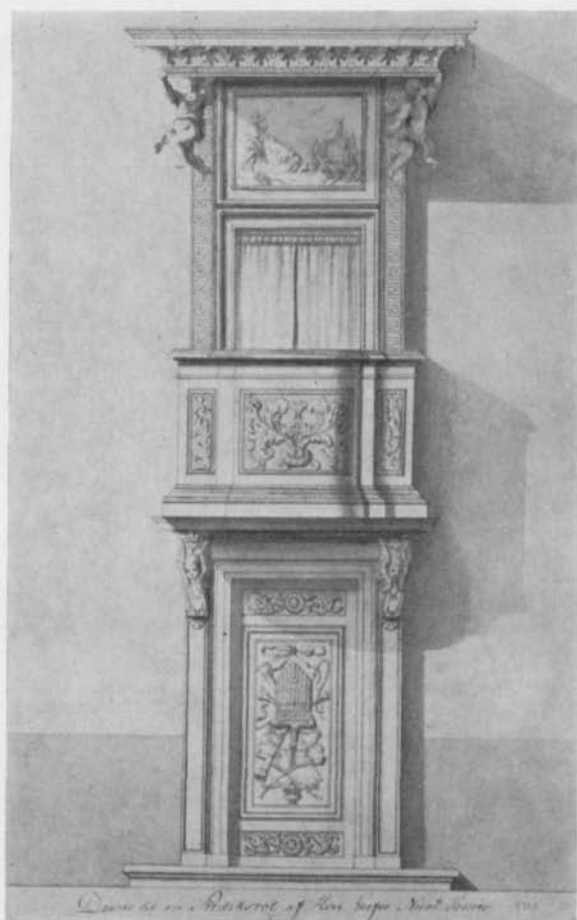

Fig. 2. Tessins ritning till predikstol i Slottskyrkan, Stockholm. — Tessin's plan for the Pulpit in the Palace Church.

trappa. (Bild 4.) Den avslutande listen upptill och nedtill är helt olika på de båda delarna, vilket framgår av profildeckningen å bild 5. Listverket på de borte sektionerna är enklare än på korgens främre del. Däremot överensstämmer listverket på korgens främre parti med Tessins ritning till slottskyrkans predikstol. De av Precht utförda sniderierna stämmer ej med Tessins ritning, men detta utkast till snidat lövverk kan Tessin ha ändrat. Precht kanske ej heller kände sig helt bunden av Tessins utkast, utan varierade temat med det genombrutna lövverket. Det torde därför vara så, att det är predikstolskorgen i Kung Karls kyrka, som Tessin avser, då han talar om, att den »till en del har tjänt i Slottskyrkan».

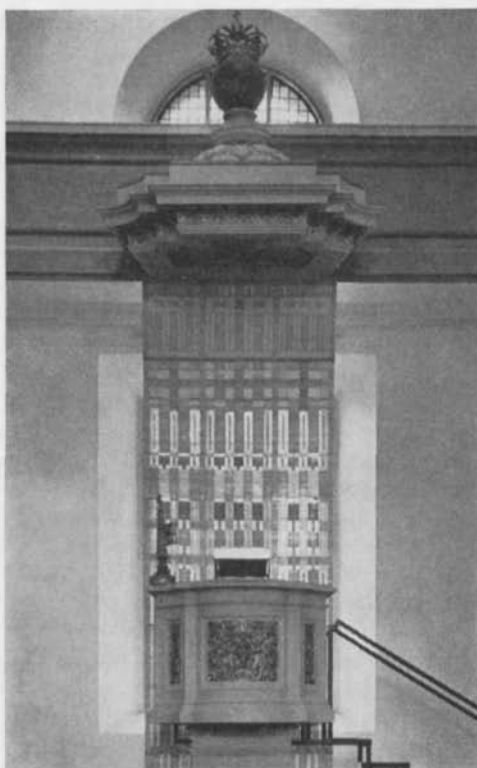

Fig. 3. Predikstolen i Kung Karls kyrka, Kungsör, efter nyligen avslutad restaurering.
— The Pulpit in the Church of Kung Karl.

Även ljudtaket är detsamma som i Slottskyrkan. Till listverk och acantusornament överensstämmer det med Tessins ritning. På denna finns ej överstycket med globen och kronan, men på kopparsticket i *Suecia Antiqua* är det med. De uppbärande änglarna är borttagna vid överflyttningen till Kungsör. Kanske detta skett på Karl XII:s befallning. Han lär vid ett tillfälle ha sagt, att »Hans Maj:t tycker intet om statuer eller bilder i en kyrka». Och Karl XI hade anbefallt enkelhet i sin kyrka i Kungsör.

Predikstolen i Slottskyrkan beställdes av Karl XI år 1690. Den användes enligt Karl XI:s dagbok första gången juldagen 1691. »Juledagen predikades första gången uppå den nya predikstolen, som är gjord uthi Slätz-Kiörkan.»³ Snickeriarbetet utfördes av snickaren Hans Herman Steyerwald efter ritning av Tessin. Fyllningarna var täckta av förgyllt snideri i band- och bladverk av Burchard Precht. Den var placerad på norra långväggen i ett fönster, som

³ S. Hildebrand: Carl XI:s Almanacksanteckningar.

gjorts blint.⁴ »Den gjordes så litet framskjutande som möjligt för att inte förrycka kyrkans symmetriska typ.» Den å Suecia-gravyren synliga globen med kronan förfärdigades i mästern Simon Baumans verkstad och uppsattes i december 1694.⁵

Vid slottsbranden 1697 blev en del saker räddade ur slottskyrkan. Ehrenstrahls stora målningar »Korsfästelsen» och »Yttersta domen» lyckades man ta ned. En del räddade inventarier från slottet förvarades i en hyrd lokal på Riddarholmen. Tessin skrev den 21 febr. 1699, att »der warit inlagde och förwahrade åtskillige pertzedler af Fransk glas, bänkarna som nederrefwes wedh wådHelden i Kongl. Slåttzkyrkian på Slåttet, Eders Kongl. May^{te} wange-Champelun, som ankom ifrån Frankrijke, Bronzarbetet som färdigt ähr wadh mehra som allt Eders Kongl. May^{te} tillhörigt ähr ...».⁶

Bänkarna kom till användning i den nya slottskyrkan, där de ännu stå. Predikstolen hade tydligen också räddats undan branden, fastän den icke omnämnes i Tessins brev till konungen. Predikstolskorgen och ljudtaket överfördes till kungens nya kyrka i Kungsör och placerades där liksom i slottskyrkan framför ett fönster, som dock ej helt byggdes igen. I stället drogs predikstolen längre in i kyrkrummet och tillbyggdes, varigenom den fick sin långsträckta, från väggen utstående form. Detta arbete utfördes av slottssnickaren mester Simon Bauman, som den 17 Nov. 1699 erhöll betalning härför med 226 D 21 $\frac{1}{2}$ öre Smt. Förgyllaren Jeremias Rieger, en annan av Tessins slottshantverkare, utförde därefter arbete på predikstolen för 69 D 1 Smt. Detta kan avse målning. Samma dag, den 14 dec. 1699, får han nämligen betalning för strykning med »Lijmfärjan» av läktaren och trap-porna. Det är också känt, att Rieger av Tessin användes vid slottsbygget för finare målning. Precht kompletterade därefter predikstolen med snidat lövverk och förgyllning i de tillbyggda delarna, för vilket han den 12 mars 1701 erhöll betalning med 120 D 1 Smt.

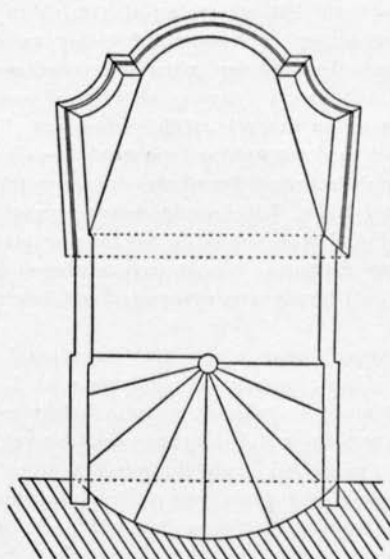
Att vissa delar från den genom slottsbranden 1697 förstörda slottskyrkan kom till användning i andra byggnadsverk har påpekats av Tord O:son Nordberg i »Stockholms slotts historia», del I pl. 41. Marmorkolonnerna i slottskapellet i Mälsåker anses ha tillhört slottskapellet i Stockholm. Likaså anses en kolonn, som nu uppbär en blomsterurna på Mälsåker, vara en marmorkolonn från Stockholms slottskapell.

I »Stockholms slotts historia» sid. 215 skriver Böttiger: »Som Tord O:son Nordberg visat torde en i Svanshals kyrka befintlig altarpredella med nattvarden i högre relief (skänkt till kyrkan av Ulrika Eleonora 1728) tillhört det prechtska altaret i Tessins slottskyrka.» Denna predella anser Böttiger vara den »enda detalj av den vidlyftiga plastiska utsmyckningen, som räddats undan slottsbranden och bevarats till våra dagar».

⁴ Ragnar Josephson: Stockholms Slotts Historia: del II.

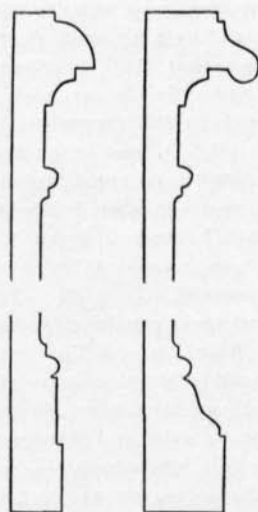
⁵ John Böttiger: En krönika om den Tessinska slottskyrkan 1693—1697.

⁶ R. A., Överintendentens skrivelser.

0 |—————| 10 dm

Fig. 4. Plan av predikstolen i Kung Karls kyrka. — Plan of the Pulpit in the Church of Kung Karl.

0 |—————| 10 cm

Fig. 5. Profiler till Kung Karls kyrkas predikstol. T.v. tillbyggd del, t.h. ursprunglig del. — Outline drawings of the Pulpit in the Church of Kung Karl; on the left, the added part, and on the right the original portion.

Till detta skulle således komma den till Kung Karls kyrka i Kungsör överförda predikstolskorgen med de prechtska sniderierna och ljudtaket med sin krönta glob.

D. Norrhammar

LITTERATUR OCH KRITIK

VERA I. EIVSON: *Anglo-Saxon finds near Rainham, Essex, with a study of glass drinking horns*. *Archaeologia* XCVI, 1955.

I sitt arbete om den romerska importen till Europa utanför imperiets gränser framlägger H. J. Eggers¹ en som det förefaller, helt ogrundad² hypotes om de räfflade bronskärlens härledning från ett okänt fabriktionsområde

¹ Der römische Import im freien Germanien (Hamburg 1951), s. 56.

² Anmälaaren i Fornvännen 1956, s. 246.